

**Үйлчилгээний
худалдаа ба
Монгол улсын
дигитал эдийн
засгийн
статистикийн
семинар**

**Улаанбаатар
2023 оны 3 дугаар
сарын 20-23**

Дэд хурал 7

Харьяат ба харьяат бусын хоорондох
үйлчилгээний гүйлгээг хэмжих нь: үзэл
баримтлал ба олон улсын зөвлөмж

Тьерри Кулет

Оршил

- Энэхүү танилцуулгын хүрээнд эдийн засгийн харьяат болон харьяат бус субъектуудын хоорондох гүйлгээний уламжлалт ТТ-ийн утгын хувьд олон улсын үйлчилгээний худалдаатай холбоотой хэмжих үйл явцыг дэлгэрэнгүй тайлбарлав.
- Эхний хэсэгт ийм төрлийн худалдааны бүртгэлтэй холбоотой үндсэн ойлголт, зарчмуудыг танилцуулна.
- Дараа нь Өргөтгөсөн төлбөрийн тэнцлийн үйлчилгээний ангилал (ЕВОРS 2010) болон үндсэн 12 бүрэлдэхүүн хэсгийн агуулгыг тодорхойлсон.
- Зарим зөвлөмжийг танилцуулснаар дуусна.

Агуулга

1. Үзэл баримтлалын суурь
2. EBOPS 2010 бүрэлдэхүүн хэсгүүд
3. Дүгнэлт, зөвлөмж

1. Үзэл баримтлалын суурь

Харьяалал

- ТТ нь харьяат болон харьяат бусын хоорондох гүйлгээг бүртгэдэг.
- Институцийн нэгж тус бүрийн харьяалал гэдэг нь "тухайн нэгжийн хамгийн хүчтэй холбоотой эдийн засгийн нутаг дэвсгэр буюу **эдийн засгийн ашиг зонхилох сонирхлын төв**" гэж тодорхойлно.
- Ямар нэгэн байршил (орон сууц, үйлдвэрлэлийн газар) байгаа тохиолдолд эдийн засгийн сонирхлын төв оршиж байдаг ба энэхүү байршлаас нь тухайн нэгж удаан хугацааны туршид, ихээхэн хэмжээний эдийн засгийн үйл ажиллагаа, гүйлгээнд оролцдог.
- Практикт **нэг жил ба түүнээс дээшхи хугацааны дүрмийг** үйл ажиллагааны тодорхойлолт болгон ашигладаг (ТТ болон НА-ийн нийтлэг дүрэм).

Өрхийн харьяалал

- **Өрхийн гишүүд нь амьдарч буй байр сууцаа үндсэн орон сууц болгосон үед тухайн өрх эдийн засгийн сонирхлын төвтэй гэсэн үг.**
 - Тухайн өрх нэг эдийн засагт нэг жилээс дээш хугацаагаар оршин суувал тухайн өрхийг тухайн эдийн засгийн харьяат гэж тооцно.
 - Нэг жилийн дүрэмд үл хамаарах зүйл бол гадаадад буй **оюутнууд болон эмнэлгийн өвчтөнүүд юм.**
 - **Улирлын чанартай ажилчид болон хилийн ажилчдын** ажиллаж буй эдийн засгийнх нь хувьд харьяат бус гэж тооцно.
 - **Гадаадын албан тушаалтнууд, дипломатууд, гадаадын цэрэг армийн гишүүд:** Тэдний оршин сууж буй эдийн засгийнхаа харьяат бус гэж тооцно.
 - **Олон улсын байгууллагын ажилтнуудыг ч мөн адил** харьяат бус гэж тооцно.

Аж ахуйн нэгжийн харьяалал

- Аж ахуйн нэгж (корпораци эсвэл хагас-корпораци) нь **их хэмжээний бараа бүтээгдэхүүн ба/эсвэл үйлчилгээний үйлдвэрлэл** эрхэлдэг бол тухайн эдийн засагт эдийн засгийн сонирхлын төвтэй байдаг.
 - Их хэмжээний үйлдвэрлэл гэдэг нь тухайн эдийн засагт хамгийн багадаа нэг үйлдвэрлэлийн байгууллагыг удаан хугацаанд (нэг жилээс дээш) ажиллуулахыг хэлнэ.
 - Тухайн аж ахуйн нэгж нь орон нутгийн аж ахуйн нэгж эсвэл ГШХО-ттай аж ахуйн нэгж (салбаруудыг оруулаад) байж болно.
 - Эдгээрт төлөөлөгчийн газар эсвэл агентууд орно.

Засгийн газрын харьяалал

- "Ерөнхий засгийн газарт өөрийн нутаг дэвсгэрээс гадуурх үйл ажиллагаа багтдаг: Элчин сайдын яамд, консулын газрууд, цэргийн бааз мөн сургалт, бусад хэлбэрийн тусламж үзүүлдэг гадаадын засгийн газруудын бусад анклавууд".
 - Дотоодын засгийн газрын нутаг дэвсгэрийн өргөтгөл гэж үзэхээс гадна **ангилагч эдийн засгийн харьяат бус** гэж ангилна.
 - Олон улсын байгууллагуудыг ч мөн адил авч үзнэ.

Гүйлгээний үнэлгээ

- **Зах зээлийн үнэ нь** ТТ-ийн хувьд хийгдэж буй бүх гүйлгээг үнэлэх үндэс суурь юм.
 - Энэ нь бие биенээсээ хамааралгүй ханган нийлүүлэгч болон хэрэглэгчийн харилцан тохиролцсон үйлчилгээний гүйлгээний бодит үнэ юм.
 - Харьяа нэгж салбарууд нь бие даасан аж ахуйн нэгж биш юм: Харьяа нэгж салбарууд хоорондох дансны үнэ эсвэл **шилжүүлгийн үнэ нь** зах зээлийн үнэтэй тэнцэхгүй байж болох бөгөөд нэгжүүдийн хооронд оновчтой хуваарилах замаар өөрчлөгдөж болно.
 - **Дансны үнийг зах зээлийн үнээр солих** : гарын авлагад үнэлгээний гажуудлыг хэрхэн засах талаар тодорхой зөвлөмж байхгүй.

Бүртгэл хийх хугацаа

- **Үйлчилгээний гүйлгээг үзүүлэх, өөрөөр хэлбэл хүргэх, хүлээн авах үед бүртгэх шаардлагатай** (аккруэл нягтлан бодох бүртгэл); Эдгээр огноо нь ерөнхийдөө үйлчилгээ хийгдсэн огноотой нийцнэ.
- Энэ нь үйлчилгээ үзүүлэхээс **өмнө** (урьдчилсан төлбөр)/**дараа** (худалдааны кредит) бий болох **төлбөрийн хугацаанаас** (бэлэн мөнгөний бүртгэл) **ялгаатай байж болно.**
- **Ихэнх үйлчилгээний хувьд бэлэн мөнгөний суурь ба аккруэл нягтлан бодох бүртгэл нь тэнцүү байна.**
 - Гэхдээ энэ нь ачаа тээвэр, даатгал, барилга гэх мэт урьдчилгаа эсвэл дараа төлбөртэй үйлчилгээний хувьд өөр байна.

Худалдааны түншийн статистик

- **Худалдааны түншүүдийн харьяаллын дагуу үйлчилгээний гүйлгээг газарзүйн нарийвчилсан хуваарилалтын дагуу хийх хэрэгцээ шаардлага**
 - Үйлчилгээний худалдааны ерөнхий хэлэлцээр болох харьяат эсвэл бусад бүс нутгийн байгууллагуудын хүрээнд хийгдсэн хэлэлцээний гол түлхүүр,
 - Мэдлэг мэдээлэлтэй эдийн засгийн бодлогыг тодорхойлох гол түлхүүр,
 - Мэдээллийн чанарыг сайжруулахын тулд толин тусгал дасгалуудыг хэрэгжүүлэх.
- **Бие даасан худалдааны түншийн хувьд эмхэтгэх статистик**
 - Хамгийн багадаа 12 үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг болон худалдааны гол түншүүдийн хувьд,
 - Дараа нь EBOPS 2010-ийн бүх бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн хувьд.

2. EVOPS-ийн бүрэлдэхүүн хэсгүүд

Төлбөрийн тэнцлийн 6-р аргачлал (ТТА6)-ын үйлчилгээний бүрэлдэхүүн ХЭСГҮҮД

- Бусдын эзэмшлийн бүтээгдэхүүнд нэмэлт боловсруулалт хийх үйлчилгээ
- Засварлалт болон угсралтын үйлчилгээ n.i.e
- Тээвэр
- Аялал жуулчлал
- Барилга, барилгын ажил үйлчилгээ
- Даатгал болон тэтгэврийн үйлчилгээ
- Санхүүгийн үйлчилгээ
- Оюуны өмч ашиглах эрхийн төлбөр n.i.e
- Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ
- Бизнесийн бусад үйлчилгээ
- Хувийн, соёлын, амралт чөлөөт цагийн үйлчилгээ
- Засгийн газрын бараа, үйлчилгээ n.i.e

Нэмэлт боловрсуулалт хийх үйлчилгээ

- **“Бусдын эзэмшлийн бүтээгдэхүүнд нэмэлт боловсруулалт хийх үйлчилгээ”:**
 - Боловсруулах (газрын тос боловсруулах, хий шингэрүүлэх...), электрон эд ангиудыг угсрах, хувцас, баглаа боодол зэрэг үйл ажиллагааг багтаасан шинэ үйлчилгээний зүйл.
 - Үйлчилгээг бараа бүтээгдэхүүнийг эзэмшдэггүй аж ахуйн нэгжүүд явуулах ба өмчлөгч төлбөрийг нь хариуцна.
- **Барааг өмнө нь нийт дүнгээр бүртгэсэн гүйлгээг.**
 - Бүртгэлийн энэхүү өөрчлөлт нь ТТ болон дотоодын дансны бараа бүтээгдэхүүний бүртгэлд хамаарах **“өмчлөлийн өөрчлөлтийн зарчмыг”** илүү хатуу чанд дагаж мөрдөхөд нийцэж байна.

Засвар үйлчилгээ

- Харьяат бусын эзэмшиж буй бараанд харьяатын үзүүлэх урсгал болон засвар үйлчилгээг эсвэл Харьяатын эзэмшиж буй бараанд харьяат бусын үзүүлэх урсгал болон засвар үйлчилгээг хамарна: жижиг (засвар үйлчилгээ) болон том хэмжээний урсгал засварын аль алиныг нь багтаасан болно.
- Усан онгоц, нисэх онгоц болон бусад тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээ **багтсан** болно.
- Барилгын урсгал болон засвар үйлчилгээ (барилга байгууламж), компьютерийн засвар үйлчилгээ (компьютерийн үйлчилгээ) **хамаарахгүй**.
- Үйлчилгээний дансанд бүртгэх үнэ цэнэ нь бараан **дээр хийсэн засварын ажлын үнэ** (засварчны зүгээс нийлүүлсэн материалыг оруулаад) **юм**.

Тээврийн үйлчилгээ

3. Тээвэр

3.1 Далайн тээвэрлэлт

- Зорчигч
- Ачаа
- Бусад (тээвэрлэлтийн нэмэлт үйлчилгээ)

3.2 Агаарын тээвэрлэлт

- Зорчигч
- Ачаа
- Бусад (тээвэрлэлтийн туслах үйлчилгээ)

3.3 Бусад

(Сансар, төмөр зам, авто зам, дотоод усан зам, дамжуулах хоолой)

3.4 Илгээмж, буухиа шуудангийн үйлчилгээ (шинэ)

Тээврийн үйлчилгээ

- **Нэг эдийн засгийн харьяатын нөгөө эдийн засгийн харьяатад үзүүлж буй тээврийн бүх үйлчилгээг хамарна.**
- **Үүнд :**
 - Зорчигч тээвэрлэлт (зорчигч)
 - Ачаа тээвэрлэлт (ачаа)
 - Тээврийн хэрэгслийг хөдөлгөгч багийн хамт түрээслэх
 - Ачаа зөөвөрлөх, навигацийн төлбөр, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээ ба цэвэрлэгээ гэх мэт «нэмэлт болон туслах үйлчилгээ».
- Харьяат эдийн засагт харьяат тээвэрлэгчдээс харьяат буст үзүүлэх зорчигчийн үйлчилгээг **хассан** ба "Аялал" хэсэгт бүртгэсэн.

Тээврийн үйлчилгээ

Ачаа тээврийн хэмжилтэнд дараахь **конвенцууд** нөлөөлдөг.

- ТТА6 болон Олон улсын үйлчилгээний худалдааны статистикийн гарын авлага (ОУҮХСГА) нь **барааг экспортлогч эдийн засгийн гаалийн хил дээр ФОБ үнэлгээтэй байхыг зөвлөж байна.**
 - Үүнд экспортлогч эдийн засгийн гаалийн хилээр барааг оруулахаас өмнө гүйцэтгэсэн тээврийн үйлчилгээ орно.
- **Тээврийн төлбөрийг импортлогч эдийн засаг хариуцдаг гэж үздэг.**
 - Импортлогч эдийн засгийн гаалийн хил хүртэл, мөн тэрхүү эдийн засгийн хүргэлтийн цэг хүртэлх тээвэрлэлтийг хамрах.
 - Эдгээр үйлчилгээг импортлогч эдийн засгийн харьяатад зориулан (харьяат эсвэл харьяат бусын) гүйцэтгэсэн үйлчилгээ гэж үзнэ.

Аялал жуулчлалын үйлчилгээ

- **ЕВОРS-ийн хувьд аялал жуулчлалын үйлчилгээг дараахь байдлаар ангилдаг:**
 - **Бизнесийн аялал жуулчлал** (улирлын болон хилийн ажилчид, тээвэрийн багийнхан, ажил олгогч аж ахуйн нэгжийнхээ нэрийн өмнөөс аялж буй ажилчид ...).
 - **Хувийн аялал жуулчлал** (эрүүл мэндтэй холбоотой, боловсролтой холбоотой, бусад, амралт, зугаа цэнгэл, соёлын арга хэмжээний зорилгоор гадаадад явах хүмүүс).
- **Аялал жуулчлалын үйлчилгээг бүтээгдэхүүнээр нь харуулсан нэмэлт танилцуулга:** Үйлчилгээний худалдааны ерөнхий хэлэлцээр болох харьяат -ийн зүгээс илүү оновчтой дүн шинжилгээ хийх, аялал жуулчлалын статистик мэдээлэлтэй нягт уялдаа холбоотой.
 - **Бараа**
 - **Үйлчилгээ:** орон нутгийн тээвэр, орон сууцны үйлчилгээ, хоолны үйлчилгээ, бусад.

Барилга

5. Барилга

5.1 Гадаадад баригдах барилга

5.2 **Эмхэтгэх** эдийн засагт хийгдэх бүтээн байгуулалт

- Барилгын үйлчилгээнд барилга байгууламж, зам, гүүр, далан гэх мэт бусад барилга байгууламжийн ажил; түүнчлэн угсралт, суурилуулалтын ажил орно.
- **Барилгын үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгжийн нутаг дэвсгэрээс гаднах байршилд байгаа төслүүдэд хамаарна.**

Барилга

- Барилгыг нийт дүнгээр бүртгэх ба үүнд ажлын орцод ашиглагдсан бүх бараа, үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн бусад зардал, үйл ажиллагааны нэмэгдэл багтана.
- Доор дурдсан зүйлсийн хооронд тодорхой задаргааг хийнэ.
 - **Гадаадад хийгдэх барилгын ажил:** Энэ нь Харьяат аж ахуйн нэгжүүдийн Харьяат буст зориулан хийх барилгын ажил,
 - **Ангиллагч эдийн засагт хийгдэх барилгын ажил:** Энэ нь Харьяат бус аж ахуйн нэгжүүдийн харьяатад зориулан хийх барилгын ажил.
- Барилгын ажилд нэг жилээс дээш хугацаа шаардагдах тохиолдолд үйлчилгээ биш **гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт** гэж үзэх ёстой.

Даатгал, тэтгэврийн үйлчилгээ

6. Даатгал, тэтгэврийн үйлчилгээ

6.1 Шууд даатгал

6.2 Давхар даатгал

6.3 Даатгалын туслах үйлчилгээ

6.4 Тэтгэврийн болон стандарт баталгааны үйлчилгээ

- Энэ зүйлд харьяат компаниудын харьяат буст үзүүлэх төрөл бүрийн даатгалын үйлчилгээ багтах ба мөн харьяат бусын харьяатад үзүүлэх төрөл бүрийн даатгалын үйлчилгээ багтана.
- Амьдралын даатгал, ачаа тээврийн даатгал болон бусад шууд даатгал (нэмэлт зүйл) хоорондын шууд даатгалын дэлгэрэнгүй задаргаа.

Даатгал, тэтгэврийн үйлчилгээ

- **Шууд даатгалын гүйлгээ** нь даатгалын компани болон олон нийтийн хооронд явагддаг.
- **Давхар даатгал нь** хоёр даатгалын компанийг хамардаг бөгөөд их хэмжээний хохирол, томоохон гамшгийн (газар хөдлөлт, хар салхи...) тохиолдолд даатгалын эрсдлийг нэг даатгагчаас нөгөөд шилжүүлэх боломжийг олгодог.
- Даатгагчдын хийх гүйлгээнд **хураамжийн төлбөр авах, нөхөн төлбөр** олгох, хөрөнгө оруулалт хийх зэрэг багтана.
- **Шууд даатгалын болон давхар даатгалын үйлчилгээг** нийт хураамжид багтсан үйлчилгээний төлбөрөөр тооцдог.

Санхүүгийн үйлчилгээ

7. Санхүүгийн үйлчилгээ

7.1 Банкны дансны менежмент гэх мэт тодорхой төлбөртэй үйлчилгээ

7.2 Шууд бусаар хэмжих санхүүгийн зуучлалын үйлчилгээ (ШБХСЗҮ)

- Эдгээр нь банкууд болон бусад санхүүгийн зуучлагч, туслах байгууллагуудаас үзүүлж буй санхүүгийн зуучлалын болон туслах үйлчилгээг хамарна.
- Санхүүгийн хэрэгслийн гүйлгээ, хадгаламж авах, зээл олгох, зээлийн картын үйлчилгээ, санхүүгийн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ, санхүүгийн хөрөнгийн менежмент...

Санхүүгийн үйлчилгээ

- Санхүүгийн үйлчилгээнд тодорхой хураамж төлөх ёстой эсвэл хил дамнасан зээл, хадгаламжийн жишиг хүү болоод хүүгийн хувь хэмжээний хоорондох (далд төлбөр эсвэл ШБХСЗҮ) маржинаар тооцож болно.
- Санхүүгийн олон үйлчилгээний хувьд **тодорхой төлбөрүүдийг** ногдуулдаг бөгөөд эдгээр нь тусгай тооцоолол шаарддаггүй: стандарт ТТ мэдээлэл цуглуулах системийг ашиглан эмхэтгэнэ.
- **Гэхдээ хүүгийн маржин нь үйлчлүүлэгчдэд санхүүгийн үйлчилгээний төлбөрийг шууд тооцох өөр нэг хувилбар юм.** Хүүгийн хувь хэмжээнд орлогын элемент болон үйлчилгээний төлбөр (ШБХСЗҮ) хоёулаа багтдаг гэж үздэг.

Санхүүгийн үйлчилгээ (Шууд бусаар хэмжих санхүүгийн зуучлалын үйлчилгээ)

- **ШБХСЗҮ нь зээл, хадгаламжид тусч буй шууд бус төлбөрийг илэрхийлдэг.**
 - Банкнаас зээл олгож буй хүмүүсийн хувьд ШБХСЗҮ нь зээлийн хүүгийн хувь хэмжээ болон үйлчилгээний ямар ч элемент агуулаагүй жишиг хүүгийн зөрүү юм.
 - Банк тухайн хүмүүсээс зээл авч буй тохиолдолд энэ нь хадгаламж эзэмшигчийн хүү, жишиг хүү хоёрын зөрүү юм.

8. Оюуны өмч ашиглах эрхийн хураамж n.i.e

- Өмнө нь “Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, лицензийн хураамж” гэдэг байсан.
- **Зарим ижил төстэй төлбөрүүдийг EBOPS 2010-д оруулсан болно:**
 - Өмчлөх эрхийн бүх борлуулалт (үйлчилгээний зохих ангиллын дагуу), жишээлбэл, компьютерийн программ хангамжийн зохиогчийн эрх.
 - Захиалгат програм хангамж эсвэл аудиовизуал бүтээгдэхүүн (үйлчилгээ).
 - Биет мэдээллийн хэрэгсэл (бараа) дээрх захиалгат програм хангамж.

Оюуны өмч ашиглах эрхийн хураамж n.i.e

- **Багтсан зүйлс:**
 - Патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх, үйлдвэрлэлийн процесс зэрэг өмч ашиглах эрхийн хураамж.
 - Франчайз болон барааны тэмдгийн лицензийн хураамж.
 - Ном, гар бичмэлийн зохиогчийн эрх, компьютерийн программ хангамж, кино урлагийн бүтээл, дууны бичлэг зэрэг эх хувь буюу эх загварт агуулагдах оюуны өмчийг хуулбарлах, түгээх лицензийн төлбөр.
 - Судалгаа, хөгжлийн ажлын үр дүнг ашиглах тусгай зөвшөөрөл.

Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ

9. Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ

9.1 Харилцаа холбооны үйлчилгээ

9.2 Компьютерийн үйлчилгээ

9.3 Мэдээллийн үйлчилгээ

- **Харилцаа холбоо нь** дуу, зураг, өгөгдөл болон бусад мэдээллийг утас, радио, , телевиз, шуудангаар нэвтрүүлэх, дамжуулах багтана...
 - Үүрэн харилцаа холбооны үйлчилгээ, интернет орно үндсэн үйлчилгээ болон онлайн хандалтын үйлчилгээ.
 - *Эдгээр мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулж буй мэдээллийн үнэ цэнийг оруулаагүй болно (тохирох зүйлийн дор тэмдэглэсэн).*

Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ

Компьютер мэдээллийн үйлчилгээ нь техник хангамж, програм хангамжтай холбоотой үйлчилгээ, өгөгдөл боловсруулах үйлчилгээнээс бүрдэнэ.

- **Програм хангамжтай холбоотой үйлчилгээ** нь:
 - (1) *Захиалгат програм хангамжийн борлуулалт* ба холбогдох лицензийг ашиглах, (2) Тодорхой хэрэглэгчдэд зориулан захиалгаар хийсэн *захиалгат програм хангамжийг* боловсруулах, үйлдвэрлэх, нийлүүлэх, баримтжуулах, (3) тогтмол хугацааны зөвшөөрлийн төлбөр эсвэл нэг удаагийн төлбөртэйгээр *татаж авсан захиалгат бус програм хангамж*, (4) *тусгай зөвшөөрлийн төлбөртэй хадгалах төхөөрөмж дээр гаргаж өгсөн захиалгат бус программ хангамжийг ашиглах лиценз*, (5) програм хангамжийн систем, хэрэглээний эх хувь, өмчлөх эрхийг худалдах, худалдан авах.

Анхаарах: Эдгээр нь байнгын хэрэглээ (бараа) бүхий лицензтэй төхөөрөмж дээрх захиалгат бус програм хангамжийг оруулаагүй болно.

Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ

- **Компьютерийн бусад үйлчилгээнд доорхи зүйлс багтана:**
 - (1) Техник хангамж, програм хангамжийн зөвлөх, хэрэгжүүлэх үйлчилгээ, (2) компьютерийн засвар үйлчилгээ, (3) өгөгдөл сэргээх үйлчилгээ, (3) ашиглахад бэлэн системүүдийн шинжилгээ, дизайн, програмчлал, (4) өгөгдөл боловсруулах, (5) вэб хуудас байршуулах үйлчилгээ...
- **Мэдээллийн үйлчилгээ** нь (1) мэдээллийн агентлагийн үйлчилгээ болон (2) бусад мэдээллийн үйлчилгээ (өгөгдлийн сангийн үйлчилгээ, Google зэрэг вэб хайлтын портал зэрэг) гэж хуваагддаг.

Бизнесийн бусад үйлчилгээ

- "Эд барааны үйлчилгээ"-г оруулахаа больсон ба барааны худалдаа гэж бүртгэгдэх болсон.
- Эс бөгөөс ОУҮХСГА 2002-тай хамрах хүрээ нь ижил
- Гурван шинэ үндсэн ангилал:

10.1 Судалгаа шинжилгээ, хөгжлийн үйлчилгээ

Суурь судалгаа, хэрэглээний судалгаа, шинэ бүтээгдэхүүний туршилтын хөгжүүлэлттэй холбоотой үйлчилгээг хамарна:
(1) физик, нийгмийн шинжлэх ухаан, (2) электроникийн эм, биотехнологийн арилжааны судалгаа, (3) хүмүүнлэг.
Анхаарах : Судалгаа, хөгжүүлэлтээс үүсэх өмчийн эрхийг ашигласны төлбөрийн авлагыг "Оюуны өмч ашигласны төлбөр"-д оруулсан.

Бизнесийн бусад үйлчилгээ

10.2 Мэргэжлийн болон Удирдлагын зөвлөх үйлчилгээ

- Хуулийн үйлчилгээ
- Нягтлан бодох бүртгэл, аудит, нягтлан бодох бүртгэл, татварын зөвлөгөө
- Бизнес, менежментийн зөвлөгөө, олон нийттэй харилцах
- Зар сурталчилгаа, зах зээлийн судалгаа, олон нийтийн санал асуулга

10.3 Техник болон худалдаа холбоотой бусад үйлчилгээ

- Архитектур, инженерчлэл, шинжлэх ухаан болон бусад техникийн үйлчилгээ
- Хог хаягдлыг боловсруулах, бохирдуулах, хөдөө аж ахуй, уул уурхайн үйлчилгээ
- Үйл ажиллагааны түрээс
- Худалдаатай холбоотой үйлчилгээ (*худалдаачид, түүхий эдийн брокеруудад төлөх бараа, үйлчилгээний гүйлгээний шимтгэл ...*)
- Бизнесийн бусад үйлчилгээ (*түгээлтийн үйлчилгээ, үл хөдлөх хөрөнгө...*)

Хувийн, соёл, амралт зугаалгын үйлчилгээ

11. Хувийн, соёл, урлаг, чөлөөт цагийн үйлчилгээ

11.1 Дуу, дүрсний болон холбогдох үйлчилгээ

11.2 Хувийн, соёл, урлаг, чөлөөт цагийн бусад үйлчилгээ

- **Дуу, дүрс болон холбогдох үйлчилгээ**
 - Кино, хөгжмийн бичлэг, радио, телевизийн үйлдвэрлэл, урлагийн холбогдох үйлчилгээг хамарна.
 - Үүнд: цахим хэлбэрээр худалдаж авсан, нийлүүлсэн олноор үйлдвэрлэсэн дуу, дүрст бүтээгдэхүүн, ашиглах лицензээр олж авсан ижил төстэй бүтээгдэхүүн, жүжигчид (жүжигчид, хөгжимчид ...) эсвэл зохиолчдын үзүүлэх үйлчилгээ.

Хувийн, соёл, урлаг, чөлөөт цагийн үйлчилгээ

- **Хувийн, соёл, урлаг, чөлөөт цагийн бусад үйлчилгээг** эрүүл мэндийн үйлчилгээ, боловсролын үйлчилгээ, өв соёл, амралт зугаалгын үйлчилгээ, бусад гэж хуваадаг.
 - **Эрүүл мэндийн үйлчилгээг** алсын зайнаас (эрүүл мэндийн цахим үйлчилгээ: 1-р горим) эсвэл газар дээр нь (4-р горим) үзүүлэх үйлчилгээ байхаас үл хамааран эмнэлэг, эмч, сувилагч, дунд мэргэжлийн эмнэлгийн ажилтан, лабораториуд үзүүлдэг.
 - **Боловсролын үйлчилгээ нь** захидал харилцааны хэлбэрээр, интернет эсвэл телевизээр (1-р горим) эсвэл хүлээн авагч эдийн засагт шууд үйлчилгээ үзүүлдэг багш нараар дамжуулан (4-р горим) олгодог бүх түвшний боловсролыг агуулдаг.
 - **Өв соёл, амралт зугаалгын үйлчилгээнд** музей болон бусад соёл урлаг, спорт, мөрийтэй тоглоом, амралт зугаалгын үйл ажиллагаатай холбоотой үйлчилгээ орно.

Засгийн газрын бараа, үйлчилгээ ние .

12. Засгийн газрын бараа, үйлчилгээ ние.

12.1 Элчин сайдын яам, консулын газар

12.2.Цэргийн анги, агентлаг

12.3 Бусад бараа, үйлчилгээ.

- Гүйцэтгэгч (төрийн нэгж) дээр үндэслэсэн задаргаа:
- Засгийн газар болон засгийн газарт нийлүүлэх үйлчилгээг боломжтой бол холбогдох ангилалд (бизнесийн үйлчилгээ, эрүүл мэнд...) ангилах ёстой.
- Сануулга: төрийн болон олон улсын байгууллагуудын анклавууд нь оршин суугаа газрынхаа харьяатууд биш юм.
 - Тэдний оршин суугаа нутаг дэвсгэрийн харьяатуудтай хийсэн гүйлгээ нь олон улсын гүйлгээ юм.
 - Тэдний эх орныхоо эдийн засагтай хийсэн гүйлгээ нь харьяатууд хоорондын гүйлгээ юм

Засгийн газрын бараа, үйлчилгээ

- **Засгийн газрын бараа, үйлчилгээний экспортод** ангилагч эдийн засагт байрлах гадаадын засгийн газрын элчин сайдын яам, консулын газар, цэргийн ангиудад үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг багтана.
- **Засгийн газрын бараа, үйлчилгээний импорт** нь бусад нутаг дэвсгэрт байгаа ангилагч эдийн засгийг бүрдүүлж буй засгийн газрын элчин сайдын яамдаас үйлчилгээ авах багтана.
- **Дипломатууд, цэргийн албан хаагчдын ...** байрлаж буй эдийн засаг дахь зардлыг багтаасан боловч орон нутагт ажилладаг ажилтнуудын (харьяатаас харьяат) зардлыг оруулахгүй.

Дүгнэлт, зөвлөмж

Гарын авлагын зөвлөмжүүд

- Харьяат болон харьяат бусын хооронд хийгдсэн үйлчилгээний гүйлгээний нэгтгэлийг **олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн стандартын дагуу** (оршин суугаа газар, үнэлгээ, бүртгэх хугацаа...) хийх ёстой.
- Харьяат болон харьяат бусын хоорондох үйлчилгээний гүйлгээний талаарх мэдээллийг **EBOPS 2010 стандартын дагуу** ТТА6 (12) бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд тэргүүлэх ач холбогдол өгч эмхэтгэнэ.

Гарын авлагын зөвлөмжүүд

- **Гарал үүслийн** (үйлчилгээ үзүүлэгчийн улс) **болон хүрэх газрын** (хэрэглэгчийн улс) статистик нь дүн шинжилгээ, бодлогын зорилгоор мөн хоёр болон олон талт хэлэлцээрт ашиглахад шаардлагатай (хамгийн багадаа 12 үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгийн задаргаа).
- Хамгийн багадаа нийт үйлчилгээний гүйлгээний өгөгдлийг **хамааралтай болон хамааралгүй талуудтай хийсэн гүйлгээний** хувьд тусад нь эмхэтгэх ёстой (FATS статистикт хэрэгтэй).
- Харьяат ба харьяат бусын хоорондох гүйлгээний хуваарилалтыг **Үйлчилгээний худалдааны ерөнхий хэлэлцээр GATS-ийн ханган нийлүүлэлтийн горимоор хуваарилах** (зонхилох хэлбэр эсвэл ханган нийлүүлэлтийн хамгийн чухал хэлбэр).

Баярлалаа